

Szécsi Árpád:

„Miért hagytuk, hogy így legyen...?”

Rendhagyó elemzés védőbeszéd helyett – a Fidesz-MDF kampánystratégiájáról

A 2002. évi országgyűlési választások eredménye mindenkit meglepetésként ért Magyarországon. A közvélemény-kutatók és a politikai elemzők előrejelzései, a közhangulat, és a megkérdezett választópolgárok 60-70%-nak erős meggyőződése alapján az ország polgárai, a kormányzó politikai elit, valamint a koalíciós pártok kampánystratégiái joggal számíthattak a jobbközép szövetség magabiztos győzelmére, a polgári kormányzat folytatására.

Nem így történt. A várt elsöprő jobboldali győzelem helyett – a baloldalt nem remélt előnyhöz juttató első forduló, majd a jóval meggyőzőbb jobbközép fölényvel jellemezhető második fordulót követően – közel döntetlen eredmény alakult ki, statisztikailag szinte elhanyagolható, a kormányalakítást azonban lehetővé tevő mandátumkülönbséggel – a balközép koalíció javára.

A választások ilyen szoros kimenetele érthetővé teszi, hogy a polgári oldal a tárgyilagos „Miért történt?” helyett nemcsak első felindulásában, de két hónap távlatából is gyakran az ismert dalrészlet: „*Miért hagytuk, hogy így legyen?*” érzésével keresi a váratlan, kormányváltást előidéző választási eredményhez vezető okokat, elkövetett hibákat és a hibákat elkövetőket. A második fordulót követő szomorú döbbenet „*nem ad választ ma senki sem*” – napjainkra talán már lassan tovatűnő – állapotát tovább távolítandó, az alábbiakban rövid elemzést kívánok adni a történekről. Tekintve, hogy véleményem némileg különbözik azokétól, akik az április 21. óta eltelt időszakban eltérő hevességű kritikákat fogalmaztak meg a közös polgári stratégia, és elsősorban a Fidesz központi kampánystábjá ellenében, vázlatos tanulmányom egyfajta védőbeszédként is felfogható.

Célom ennek ellenére távolról sem a választási eredményekért való felelősség, még kevésbé a felelősök keresése vagy tisztázása; csupán egy újabb mozaikkocka hozzátétele ahhoz a kibontakozó képhez, amelynek segítségével jobban, árnyaltabban

érthetjük meg a 2002. évi országgyűlési választások – a polgári oldal számára szomorú kimenetelű – történéseit, s ezen belül is kiemelten a jobbközép összefogás kampánystratégiáját.

Munkám módszertani gyengesége, ám reményeim szerint egyben stílusbeli színességének, könnyebb olvashatóságának is oka, hogy a választásokkal kapcsolatban elvileg elérhető források (sajtó- és médiahíradások, részletekbe menő választási eredmények – illetve mindezek mások általi gondos elemzései) aprólékos, szisztematikus és teljességre törekvő áttekintése és felhasználása helyett jelen dolgozatom írásakor csupán tudatos, mégis valamelyest esetleges saját gyűjtéseimre, valamint személyes tapasztalataimra, egyes események közben készített jegyzeteimre támaszkodtam. Tanulmányomban nem törekszem a polgári koalíció kampánya történetének részletes bemutatására, részben terjedelmi okokból, részben mert ezt elvégzi Olajos Péter szintén e kötetben publikált esszéjében. Ebben az értelemben értékelő-okkereső írásom épít szerző kollégám „Fidesz-MDF kampány 2002” című leíró-elemző munkájára, sok tekintetben kölcsönösen kiegészítve azt. Mindazonáltal a kampánytörténet áttekintését elősegítendő, összeállítottam egy vázlatos kronológiát (1. melléklet), amely a polgári összefogás közös kampányeseményeit sorolja fel időrendben.

A Fidesz-MDF közös(ített) stratégiájának bemutatása és értékelése közben, sőt azt megelőzve, már előljáróban röviden utalnom kell a kampány előtörténetére is, amelynek során egyáltalán eldöntötté vált, hogy a két jobbközép párt együttesen méreti meg magát a 2002. évi országgyűlési választásokon. (A mellékelt kronológia e a korai eseményeket is tartalmazza.) Ezen „előszakasz” fontosságát növeli, hogy már ebben az időszakban megjelentek a kampány vezérmotívumai, kulcsszavai is, többnyire Orbán Viktor miniszterelnök valamely jelentősebb alkalomból elmondott beszédében.

I. A kampánystratégia elméleti alapjai: permanens kampány, koherens világkép

1. Permanens kampány, folyamatos és egységes kommunikáció

A modern, a marketingtudomány eredményeit is hasznosító politikai tervezők körében lassan közhellyé válik a „permanens kampány” elmélete, amely szerint a választókkal való kapcsolattartásnak, kommunikációnak, a párt, illetve kormánya arculatának karbantartásának stb. folyamatosnak kell lennie a választások közötti időszakban is. A Fidesz stratégái, valamint imázscsoportja ennek megfelelően törekedtek arra, hogy a kormányzati kommunikáció (ide értve a kommunikatív értékű döntéseket is), valamint a párt megnyilatkozásai – mintegy kisebb egységekből, építőelemekből – fokozatosan egy komplex üzenetté, programmá, világnézetté, karakteres társadalomszemléleten alapuló jövőképpé álljanak össze.

Ennek megfelelően a Fidesz-MDF kampány öt központi eleme már a miniszterelnök 2001 februárjában elmondott országértékelő beszédében megjelent. (Pontosabban ekkor négy, az ötödik kulcsszó az összefogás lett.) Sőt, igazából ekkor már csak a néven nevezésük jelenthetett némi újdonságot, hiszen addigra számos kormányzati döntés, intézkedés tanúsította a polgári koalíció elkötelezettségét a *családok* támogatására, a *munka*, a *tanulás* lehetőségének minél szélesebb körű megteremtésére, a *rend* biztosítására. Az *összefogás* szükségességének gondolata több szinten is megjelent a kormány(pártok) kommunikációjában, akár a nemzeti egység hangoztatásával a millennium alkalmából, akár a határon túlra szakadt magyarsággal való egység deklarálásával, vagy például az árvízkárosultakkal vállalt szolidaritás kapcsán. A jobbközép politikai erők választási szövetségével a szó konkrét politikai tartalmat, újabb jelentést is nyert.

Hasonlóképpen jó előre bevezették a kampány központi szlogenjét is. „A jövő elkezdődött” mottó megjelent a Fidesz 2001 májusában, a párt XIII. (szegedi) kongresszusának jelmondataként, illetve az ekkor közzétett vitairat címeként, valamint Orbán Viktor nagy nyilvánosság előtt elmondott augusztus 20-i beszédének is meghatározó fordulatává vált. A „jövő elkezdődött” szlogen azonban amellet, hogy az „folytatásra érdemes a polgári kormányzás” gondolatát szellemesebb, játékosabb, egyszersmind emelkedettebb formában volt hivatott kifejezni, egy még tágasabb

kontextusba is ágyazódott (bár kérdéses, hogy ez a választók mekkora hányadában válhatott tudatossá). Szorosan kapcsolódott a Fidesz 1998-as választási, illetve kormányprogramjának gondolatához: „...hogyan véget érhesen a múlt, és elkezdődhesen a jövő.” E szövegösszefüggésből láthatjuk, hogy a 2002. évi kampány – a stratégiák szándéka szerint – közvetlen folytatása az 1998-asnak, s ez bizonyos formában valóban megjelent a választók előtt is, gondoljunk csak az „1998-ban a Fidesz ezt mondta...és 2002-re a polgári kormány ezt teljesítette” típusú plakátokra és hirdetésekre.

A „jövő” motívumánál is emelkedettebb, elvontabb metafora az „álom”, és az ezzel kapcsolatos üzenetek, szlogenek sokasága (Emese és Szent István álma, a „magyar álom” hasonlata a 2000. augusztus 20-i kormányfői beszédben, a „valóra váltják álmaikat” fordulat a Széchenyi Terv reklámfilmjében stb.), amely valami módon a jövőben rejlő lehetőségeket sejteti; azok bátrabb, nagyobb önbizalommal, vállalkozó kedvvel történő kihasználására buzdít – egyszersmind áttételesen az ország helyzetének javulását, a kormány alkalmasságát kommunikálja a választók felé.

2. Koherens társadalomkép, világnézet felépítése

A folyamatos és egységes kormányzati- illetve pártkommunikáció, valamint az ezzel összhangban meghozott és időzített (társadalmpolitikai, gazdasági és szimbolikus) döntések és intézkedések célja és eredménye a Fidesz pozitív arculatának megőrzése/fenntartása/továbbépítése mellett a párt korábban gyengének mutakozó társadalmi beágyazottságának erősítése is volt. A Fidesz távolabbi politikai jövőjének biztosításán túl erre a közelgő választások miatt is szükség volt, hiszen a meglehetősen biztos szavazóbázissal rendelkező MSZP-vel e nélkül igen kockázatos és bizonytalan lett volna versenybe szállni. A kampánystratégiák értékelése szerint – és ezt a választási eredmények kétséget kizáróan alátámasztották – e törekvés sikerrel járt: a választók jelentős része (2-2,5 millió polgár) számára többé-kevésbé érthetővé és elfogadhatóvá, de mindenesetre felvállalhatóvá és választhatóvá vált a polgári kormány társadalomképe, világnézete, amelyet a hagyományos (napjainkban kevésbé divatos) ideológiai kategóriák közül leginkább a konzervatív jelzővel írhatunk le. A teljesség igényét és az elemek bővebb részletezését mellőzve az alábbi „mozaikkockák” említhetők e körben:

- a) családpártiság („három gyerek, három szoba, négy kerék” – támogatások, kedvezmények, családpárti retorika);
- b) a nemzeti örökség felvállalása (a millennium méltó megünneplése, a Szentkorona mint kiemelt állami szimbólum tisztelete);
- c) magyarságpolitika (nemzeti érdekek, hazai vállalkozók védelme a gazdaságban, a határon túli nemzetrészekkel való egység erősítése: „a nemzet határokon átívelő, békés újraegyesítése”);
- d) konzervatív politikai értékrendre utaló mozzanatok (pl. a büntetőpolitika, a drogpolitika, a foglalkoztatás, az oktatás-nevelés területén);
- e) a történelmi egyházak támogatása (e vallások társadalomépítő szerepének elismerése, elősegítése)

Ezen elemeket felsorolva könnyű visszautalni a négy, illetve öt kulcsszóra, vezérmotívumra (család, iskola, munka, rend), amelyek közül – mint említettem – az ötödik, az „összefogás” 2002. augusztus 31-től, a Fidesz-MDF választási megállapodásának megkötésétől nyert további tartalmat a „polgári összefogás” mint új, közös, egységes választási alternatíva megjelenésével. (Az együttműködés részleteire itt nem térek ki. A megállapodás szövegét a dolgozat 2. melléklete tartalmazza.)

A választási együttműködés létrejöttétől kezdve a Fidesz-Magyar Polgári Párt és a Magyar Demokrata Fórum (valamint politikai szövetségeseik, a Magyar Kereszténydemokrata Szövetség, a Kisgazda Polgári Egyesület és a Lungo Drom) közös és egységes választási felkészülést, illetve kampányt folytatott. Az ehhez szükséges egyeztetést több, különböző szintű és összetételű, formális vagy informális testület, illetve konzultációs forma szolgálta, a pártelnöki megbeszélésektől kezdve a programkészítő szakértők, vagy a kampányfőnökök rendszeres és alkalmi tárgyalásain át a jelöltek számára tartott együttes tájékoztatókig.

A közös kampány a Fidesz kampánystábjának elvi irányításával, annak (fent ismertetett hosszabbtávú, illetve alább részletezendő taktikaibb jellegű) koncepcióját követve zajlott. Az ősz folyamán a megbízott politikusok és szakértők a két párt programtéziseinek felhasználásával elkészítették a közös választási programot. Miután mindkét fél részéről lezárultak a párton belüli jelölési eljárások, megtörtént a pártközi egyeztetés. Az év végére véglegessé vált, kiket indít a Fidesz-MDF összefogás az egyéni

kerületekben, illetve a területi és országos listákon. A közös jelöltek helyi kampányait a választási központ részleges technikai segítségével (pl. az egységes szórólapok, plakátok elkészítése), valamint a kampánystáb által kidolgozott stratégia irányelveinek alárendelten folytatták.

II. A 2002. évi Fidesz-MDF kampánystratégia gyakorlati alapelvei

1. Pozitív kampány

A 2002. évi országgyűlési választások kampányában a Fidesz-MDF képviselőjelöltjei, a pártok vezető politikusai és a polgári kormány tagjai tudatosan törekedtek arra, hogy kizárólag a négy esztendő alatt elért eredményeket, a már többször említett öt kulcsterületen hozott kedvező intézkedéseket, illetve további terveiket kommunikálják a választók felé, kerüljék a reagálást az ellenzék vádjaira, a választások közeledtével egyre élesebbé váló kritikáira, bíráló felvetéseire.

E stratégia háttérében a politikai marketingnek az az alapelve áll, miszerint nem szabad hagyni, hogy az ellenfél határozza meg a tematikát, a politikai napirendet. A kormányzati pozíció általában jobb lehetőséget nyújt e stratégia követésére, hiszen a különböző döntések, intézkedések „termékként” jeleníthetők meg a politikai piacon, míg az ellenzék csupán ezek kritikájával, esetleg saját múltjával tud előjönni. Másrészt a magyarországi médiaviszonyok ismeretében a jobboldal nem is igen remélheti, hogy vetélytársaihoz mérten elenyésző médiasúlyával eredményes negatív kampányt folytathatna, hogy felvehetné a versenyt az e téren sokkal befolyásosabb baloldallal. Harmadrészt a polgári oldal igyekezett elvi kérdést csinálni abból, hogy a szocialistáktól és az SZDSZ-től eltérően nem folytat botránypolitizálást, bízva abban, hogy ezáltal (nézetük szerint minden bizonnyal: további) erkölcsi fölényre is szert tesz a baloldali vetélytársakkal szemben, és hogy a negatív politizálás végül visszaüt annak gyakorlóira; a választók szavazataik megvonásával büntetik a harsány vagy éppen kíméletlen kampányt folytató politikai erőket.

A Fidesz-MDF központi kampánystáb tehát szigorúan tiltotta a jelöltek számára a reaktív kommunikációt, sőt arra kérte őket, hogy lehetőség szerint a politikai vetélytársaknak, elsősorban a Magyar Szocialista Pártnak még a nevét se ejtsék ki, semmiképpen ne az ellenfélhez viszonyítva határozzák meg programjukat, önmagukat vagy pártjukat.

2. Egységes arculat

Hasonlóképpen a pozitív kampányhoz, az egységes arculat nagyobb választási hatékonysága is a politikai marketing fontos felismerése. Emellett a Fidesz hagyományos stratégiai eleme is, akár az egységes kommunikációra való törekvés.^[1]

Jelen esetben az egységes arculat a Fidesz-MDF közös jelöltek azonos szerkezetű, stílusú, forma- és színvilágú szórólapjain, plakátjain; központi szinten pedig az országosan megjelenő óriásplakátok, sugárzott televíziós reklámok visszatérő képi és hangmotívumaiban jelent meg. Az egyéni jelöltek csak különleges helyi sajátosságokra, rendkívüli körülményekre hivatkozva kaphattak engedélyt a közös reklámanyagokat kiegészítő helyi szórólapok készítésére és terjesztésére.

3. Egységes, behatárolt kommunikáció

A politikai üzenetek továbbításának hatékonysága az azonos, vagy legalábbis hasonló stílusban, néhány témában elmondott egyszerű kommunikációs elemek, panelek minél többszöri, minél többek általi ismétlése révén fokozható. A pozitív kampány elvárásával kiegészítve erre próbálták ráhangolni, képezni a jelölteket és a polgári összefogás politikusait a különböző tréningek, az egységes kommunikációt, a központilag megfogalmazott, azonos üzenetek továbbadását segítették a háttéranyagok (köztük érvek a kormányzati politika mellett, és ellenérvek az ellenzéki bírálatokra, szükség esetére), például maga a Vitairat vagy a választási program is. A kampánystáb valamennyi „kommunikátortól” elvárta, hogy minden megszólalásban térjenek ki az öt kiemelt témára, és ezek mind hatékonyabb megjelenítése érdekében kerüljék az e területeken kívül eső kommunikációt.

4. Szoros kampányfegyelem

A fentiekből is kitűnt, hogy az egységes kampány végrehajtásához a központi kampánystáb szigorú fegyelmet, szoros „követést” tartott szükségesnek a jelöltek, illetve kampányfőnökeik részéről. A választási központ dolgozta ki a stratégiát, az általános és eseti kommunikációs üzeneteket, az „egyenszóróanyagokat”, és a kampány ütemezését^[2] (pl. a reklámhordozók kitételének, kézbesítésének időpontját stb.) E kampánytervtől való eltéréshez – bármely területen – a központ engedélye volt szükséges.

Ugyancsak szoros fegyelmet várt el a vezetés – e téren talán mégsem elégséges következetességgel – a szavazóköri biztosok delegálásában, az okból is, mert e „hálózat” jelentheti egyben a választókerületi aktivisták szervezett magját. A kampány ideje alatt csaknem mindvégig bizalomra okot adó, s az utolsó hetekben biztos jobbközép fölényt mutató közvélemény-kutatások, az általános várakozás talán e területen csökkentette leginkább a figyelmet, az „éberséget”, s vezetett jelentős mulasztásokhoz ebben a szervezőmunkában.

(A kampánystratégia alapjáról és eredményességéről)

A kedvező közvélemény-kutatási adatok, a kormánykoalíció (egyben választási szövetség) dinamikusan növekvő népszerűsége azonban általában is igazolni látszott a kampánystratégia helyességét, így a polgári erők mindvégig – az első forduló éjszakájáig – kitartottak a pozitív, olykor már-már békülékeny, konfliktuskerülő kampánystílus mellett, amelyet talán legjellegzetesebben Pokorni Zoltán Fidesz-pártelnök politikai hangvétele „demonstrált”, de jól érzékelhető volt e törekvés Orbán Viktor kormányfő – és a többi miniszter – kommunikációjában is. (Kövér László alelnök, konfrontatívabb, radikálisabb személyiségjegyei és a párton belüli munkamegosztásban régóta betöltött „politikai stílus-szerepe” miatt e törekvést kevésbé tudta érvényre juttatni, eseti kommunikációs hibáját a médiafölényével határozottan élő baloldal maximálisan, gátlások nélkül ki is használta.)

A közvélemény-kutatások ezen – véleményem szerint – meghatározó szerepe miatt a következő fejezetben ki kell térnünk e felmérésekre. Kísérletet kell tennünk annak magyarázatára, miért tértek el ilyen jelentős mértékben a választási eredményektől az intézetek előrejelzései. Keresnünk kell az okot arra a jelenségre is, miszerint a voksok aránya nemcsak a közvélemény-kutatók számításaitól tért el jelentősen, hanem egyben rácaffolt a politikai elit, sőt mindnyájunk, a választópolgárok többsége várakozásaira is, ami azonban – noha a véleménykutatások befolyásoló szerepe, hatása távolról sem ismeretlen a politikatudomány művelői előtt – csökkenti annak valószínűségét, hogy az intézetek – egyidejű – módszertani hibái, netán összehangolt, szándékos manipulációjuk okozta volna ezt az eltérést, hiszen az egyes választópolgárok is észlelik valami módon környezetük politikai (köz)hangulatát, s e megérzések, és a nyomukban kialakuló politikai várakozások is tekinthetők – összegeződve – egyfajta választási barométerként. (Egyes véleményeket ismerve ez az okfejtés magában rejti a kockázatot, hogy a dolgozat védőbeszéd jellege ez irányba, a kutatókra is kiterjed.)

A következő fejezetben tehát röviden felidézem a választások első fordulóját megelőző közvélemény-kutatási eredményeket, és felhívom a figyelmet néhány érdekességre. A kampánystratégia ezen előfeltevései helyességének elemzése után pedig a stratégia eredményességére térek ki.

III. A közvélemény-kutatásokról: az általuk mért helyzetkép április elején - és néhány érdekesség

1. A kutatók által felvázolt helyzetkép az első forduló előtt

A fejezet elején röviden felvázolom azt a politikai helyzetképet, amelyet a közvélemény-kutatásokra vonatkozó ún. „nyolcnapos moratórium”^[3] előtt láttattak velünk az e területre szakosodott intézetek. Ezt követően néhány táblázat és ábra segítségével felidézzük a március végi állapot előzményeit is.

A „közvélemény-kutatási kampánycsend” beállta előtt – ha kisebb-nagyobb eltérésekkel is, ezek egyébiránt a némileg eltérő módszertanból is adódnak – a „nagy”

intézetek (Magyar Gallup Intézet, Szonda Ipsos, TÁRKI-Századvég, Medián) egyetértettek a következőkben:

- a választási részvétel magasabb lesz az előző választáson megfigyeltnek, sőt elképzelhető, hogy az 1994-es rekord (68%) is megdől 2002-ben;
- ha így történik, akkor a MIÉP csaknem bizonyosan nem kerül be az új összetételű országgyűlésbe;
- a választásokat nagy valószínűséggel a Fidesz-MDF szövetség nyeri meg, és e koalíció alakíthat kormányt.

1. táblázat: Négy közvélemény-kutató intézet néhány adata március végén

	<i>Szonda Ipsos</i>	<i>TÁRKI-GALLUP</i>	<i>Medián</i>	<i>Századvég</i>
<i>Részvétel</i>	(72)	(70<)	(75)	(70)
(mért), valószínűsített	60-65%	63%	66-67%	70%
<i>Preferenciák:</i>				
biztos szavazó pártválasztók:				
- Fidesz-MDF	44%	44-48%	48%	43%
- MSZP	39%	36-40%	37%	39%
„Nem tudja” válaszolók:	13%	33%	18%	
<i>Válaszmehtagadók:</i>	7% (III. 15.)			

Forrás: Internet Népszabadság Online (www.nol.hu) 2002. III. 29.; www.gallup.hu

Idézzük fel röviden a hosszabbtávú tendenciákat is. Az 1998-2002-es kormányzati ciklus elején újszerű jelenségként figyelhettük meg, hogy – elődeitől eltérően – az Orbán-kabinet népszerűsége az első hónapok elteltével nem indult zuhanásszerű mélyrepülésnek, sőt a Fidesz-MPP hosszabb ideig megelőzte legnagyobb ellenzéki riválisát, az MSZP-t. A szocialisták 1999-ben (a TÁRKI szerint pl. május-júniusban) vették át a vezetést, és e pozíciót tartani is tudták jó másfél éven át. 2000 végére, 2001 elejére a két legnagyobb támogatottságú politikai erő versengése kiegyensúlyozottá vált, majd 2001 tavaszán egyes mérések szerint a Fidesz visszavette első helyét. (Az 1. ábrán e folyamatokat követhetjük nyomon 2000 januárjától a választások előtti „moratórium” kezdetéig. Érdeemes némi figyelmet szentelnünk a válaszhiányos esetek arányának változásaira a Nem tudja/nem válaszolt oszlopban.)

1. ábra: Pártok támogatottságának alakulása az összes megkérdezett körében

(TÁRKI, 2000. január – 2002. március)

Szavazókorú népesség pártpreferenciái (%)	FIDESZ	MSZP	FKGP	SZDSZ	MIÉP	MDF	Centrum	Munkáspárt	egyéb párt	Nem tudja / nem válaszolt	Összesen
2002. március II. (III. 19-24.)	32	24	1	3	2	—	2	2	0	33	99
2002. március I. (II. 26-III. 5.)	30	24	1	3	2	—	2	1	0	37	100
2002. február	25	25	0	3	2	—	2	1	0	42	100
2002. január	26	25	1	3	2	—	—	—	2	40	99
2001. december	28	21	1	3	3	—	—	—	2	43	101
2001. november (4500-as felvétel)**	28	23	1	4	2	—	—	—	2	40	100
2001. november (1500-as felvétel)*	26	26	1	4	2	—	—	—	2	39	100
2001. október	24	21	1	3	2	—	—	—	2	46	99
2001. szeptember	22	23	1	2	2	2	—	—	1	46	99
2001. augusztus	22	24	2	2	2	2	—	—	2	45	101
2001. július	22	22	1	2	2	2	—	—	2	47	100
2001. június	23	21	1	2	2	1	—	—	2	48	100
2001. május	21	21	2	3	2	1	—	—	2	49	101
2001. április	22	23	1	3	2	1	—	—	2	44	98
2001.	20	22	2	3	2	2	—	—	2	47	100

március											
2001. február	20	19	3	3	2	2	—	—	2	50	101
2001. január	19	19	3	3	2	2	—	—	2	50	100
2000. december	16	24	3	5	2	1	—	—	1	48	100
2000. november	18	22	2	3	2	1	—	—	2	50	100
2000. október	18	23	4	3	1	1	—	—	2	48	100
2000. szeptember	18	24	3	3	2	1	—	—	3	46	100
2000. augusztus	19	23	4	3	2	1	—	—	1	47	100
2000. július	19	23	4	3	2	1	—	—	2	46	100
2000. június	19	25	3	3	2	1	—	—	1	46	100
2000. május	21	24	4	3	2	1	—	—	1	44	100
2000. április	20	23	3	3	2	2	—	—	1	46	100
2000. március	21	22	5	3	2	2	—	—	2	43	100
2000. február	22	23	4	4	2	1	—	—	1	43	100
2000. január	19	25	5	3	1	1	—	—	2	44	100

Forrás: TÁRKI honlap (www.tarki.hu) A kutatás módszertana végjegyzetben.[4]

Egyértelműen vezető pozícióba azonban csak az év őszén, éppen a Fidesz-MDF megállapodás megkötését követően (mások szerint inkább a szeptember 11-i kettős toronyrontás hatására) került. „2001 szeptemberét, a közös listaállítást követően a Fidesz-MDF lista támogatottságának görbéje ,elvált’ az MSZP görbéjétől, és azóta a Gallup mérései szerint a Fidesz-MDF lista folyamatosan vezetett az MSZP előtt.” (Nyolcnapos előrejelzés, 2002. március 29. www.gallup.hu) Lásd 2. ábra.

2. ábra: A Fidesz-MDF közös lista és az MSZP támogatóinak aránya a pártot választó biztos szavazók körében (2002 március elejéig), illetve a nagy valószínűséggel ténylegesen választó, pártot megnevezők között (2002 március közepétől)

forrás: Gallup honlap (www.gallup.hu)

3. ábra: A 2001 őszi fordulatot jelzi egy másik típusú mutató is, amikor a kutatók a megkérdezettek választási várakozásaira kérdeznék rá. A FIDESZ és az MSZP győzelmét várók aránya 2001. januárja és novembere között

forrás: Gallup honlap (www.gallup.hu)

„A 2001. szeptemberben megindult meredek emelkedés a támogatottságban 2002 januárjára megtört, és a közös lista 4-5 pontot veszített támogatottságából. Ez a csökkenés

azonban február végére megállt, és márciust a Fidesz-MDF erősödése jellemezte.”
(Gallup uo., lásd ismét 2. ábra)

Bár a négy legnagyobb közvélemény-kutató cég egyes mérései olykor jelentős mértékben is eltértek, a tendenciákat illetően egyirányba mutattak (vö. A Fidesz-MPP és az MSZP támogatottsága négy intézet mérései alapján, 2000. április – 2002. március; www.tarki.hu). Visszatérve e röviden vázolt hosszabb távú trendek – legalábbis látszólagos – „végkifejletéhez”, ismét emlékezzünk arra, hogy a „nyolcnapos moratórium” előtt már valamennyi intézet – azok is, amelyek korábban az MSZP fölényét, vagy fej fej melletti versenyhelyzetet publikáltak – a Fidesz-MDF szövetség választási győzelmét prognosztizálta.

Nézetem szerint természetes, hogy egy párt, pártszövetség központi kampánystábjának szakértői a stratégiát jórészt a rendelkezésre álló közvélemény-kutatási adatok – kritikai elemzés utáni – felhasználásával határozzák meg, illetve korrigálják szükség esetén. A 2001. ősztől csaknem folyamatosan emelkedő népszerűségi trendet szemlélve beláthatjuk, hogy a Fidesz stratégiának semmi okuk nem volt, hogy kételkedjenek a fentebb ismertetett „kormánypárti-pozitív” kampány sikerességében. Az esztendő fordulóján tapasztalt, időlegesnek bizonyult visszaesés az Orban-Nastase-megállapodás körüli kommunikációs hibák következménye volt, az átfogó stratégia alapvető megváltoztatását nem indokolta.

2. Kitérő: néhány érdekesség, amely a kutatások helyzetképének hamisságát magyarázhatja:

A kampánystratégia megalapozásában játszott szerepük, a politikai tervezők számára elsődleges visszacsatolást jelentő voltak miatt a közvélemény-kutatások érdeemesek a további vizsgálódásra. Elfogadva jóhiszeműségüket és szakmai kompetenciájukat, mivel magyarázhatnánk az általuk előre jelzett, és az első fordulóban megjelent valós eredmény közötti jelentős különbséget, amely voltaképpen félrevezette a jobboldalt, sőt az egész közvéleményt?

2. a) „Ami igaz, az igaz...” – amit sikerült előre jelezni

Először is le kell szögeznünk, hogy a március végén közzétett kutatások távolról sem voltak teljesen elhibázott elemzések. Számos újságolvasó, talán szakértő is hajlamos csak a közvélemény-kutatások legérdekesebbnek tűnő részére, vagyis a két vezető párt erőviszonyait szemléltető ábrákra, táblázatokra koncentrálni, azokat mintegy megelőlegezett eredmény-kijelzőtáblaként átfutni. (Éppen ezen kutatási összegzésekben voltak utólag megfigyelhetők a legjelentősebb tévedések.) Holott, ha például újraolvassuk a Szonda Ipsos március 29-én közzétett eredményeit kísérő elemző írást, meglepően sok beigazolódott előrejelzést találunk benne. Álljon itt néhány megállapítás a 3000 fős mintán végzett felmérés eredményeiből:

„ A Szonda Ipsos napokban végzett felmérése azt mutatja, hogy folytatódott a Fidesz-MDF-nek az előző egy hónapban már érzékelt erősödése. A kormánypárt alapvetően két forrásból tudta bővíteni a szavazótáborát. Egyfelől a falvakban tudott aktivizálni olyan választópolgárokat, akik korábban a bizonytalanok közé tartoztak. Másfelől pedig a MIÉP szimpatizánsainak egy részét, főleg a nagyobb városokban élőkét támogatói közé tudta hívni. Mindeközben az MSZP gyengült a falvakban. (...)

Ha a részvétel 65 százalék fölé megy és/vagy tovább erodálódik szavazótábor, akkor a MIÉP kimaradhat a parlamentből. (...)

[Ugyancsak] hatása lehet a két párt támogatottságára az elkötelezettség mértékének esetleges változása. Jelenleg az MSZP szavazóinak 84 százaléka – egy hétfokú, szavazói eltökéltség-skála legmagasabb fokát választva – teljesen biztos abban, hogy erre a pártra szavaz. A Fidesz-MDF táborának valamivel kisebb hányada, 77 százaléka maradéktalanul elkötelezett. Ha ezek a különbségek érvényesülnek az április 7-i választói viselkedésben is, akkor szűkülhet a Fidesz-MDF előnye.”

Nem esett távol a valóságtól a kapott voksok számára vonatkozó becslés sem, amelyet az alábbi egyszerű táblázatban mutatok be.

2. táblázat: A Szonda Ipsos becslései és az 1. forduló eredményei

<i>Párt/lista</i>	<i>becsült minimum</i>	<i>maximum</i>	<i>kapott listás szavazat</i>
-------------------	------------------------	----------------	-------------------------------

Fidesz-MDF (41,07 %)	1 950 000	2 350 000	2 306 763
MSZP (42,05 %)	1 700 000	2 100 000	2 361 997
SZDSZ (5,57 %)	400 000	500 000	313 084
MIÉP (4,37 %)	200 000	300 000	245 326

Források: Népszabadság Online 2002. március 29. (www.nol.hu)

Választási füzetek 87. Országgyűlési képviselők; Budapest, 2002 május

2. b) A bizonytalan vagy válaszmegtagadó szavazók jelensége 2002-ben

A becslések az MSZP és az SZDSZ esetében térnek el a listás eredményektől, az előbbi esetében lefelé, az utóbbiban felfelé. A különbség egyik oka a vártnál magasabb részvétel (ezt hamarosan a Gallup esetében is látni fogjuk), a másik ok pedig a véleményüket rejtegetők magas aránya. Amint a Szonda Ipsos elemzője is megjegyzi:

„Most, 2002-ben azért is nehéz nyilatkozni az előttünk álló választás kimeneteléről, mert magas a részvételüket biztosra ígérő, de választásukban még bizonytalan emberek aránya...a választópolgárok 13%-a, s ez nagyjából egymillió fő.” Hét százaléknyan pedig – folytatja a cikk –, ami kb. 600 000 ember, nem árulják el pártpreferenciáját a kutatóknak. „Az aktivitást mutató hezitálók és rejtőzködők tényleges – egyelőre nehezen kiismerhető – viselkedése több pártot is érinthet. Változtathat a két legnagyobb párt erőviszonyain, eldöntheti a MIÉP jövőbeni szerepét.”

A válaszmegtagadók, bizonytalanságot mutatók viszonylag magas aránya valamennyi kutatóintézet szakemberei szerint hozzájárult az emlegetett eltérésekhez. E feltételek mellett sajátos szakmai kihívást jelentett a pártpreferenciájukat rejtegetők választási magatartásának előrejelzése. Idézzük fel két intézet kísérleteit:

TÁRKI (2002. április 10.): „*Mint az ismeretes, az első forduló eredményeinek előrejelzésekor a különböző közvélemény-kutató intézetek nem találták el pontosan az MSZP szavazóinak számát. Ez azért következett be, mert nagyon magas volt a*

válaszmeztagadás, és hibás feltételezések alapján sorolták be ezt a csoportot a különféle pártok lehetséges szavazói közé. (...)

Kísérletünk részben azért volt sikertelen, mert e csoport társadalmi-demográfiai karaktere csak kissé tért el az egész népességétől, a többi politikai kérdésre pedig vagy szintén meztagadták a választ, vagy teljesen a politikai közésre jellemző válaszokat adtak.

Ezért azt az eljárást alkalmaztuk, hogy vettük a biztos szavazó pártválasztók pártválasztását és az ő preferenciáiknak a belső megoszlása alapján allokáltunk újabb szavazókat az egyes pártokra biztosan szavazókhoz, egészen addig, amíg a legvalószínűbb részvételi arányt kitevő népesség számát elértük. Ez volt tehát a becslés módszertana. Mint utólag kiderült, hibás volt azonban az a feltevésünk, hogy a választmeztagadók pártpreferenciái hasonlóak a válaszolókéhoz.”

(In: Gyorselemzés a TÁRKI által 2002. április 10-én készített telefonos vizsgálatról, www.tarki.hu)

GALLUP (március 21.): *„...Figyelembe kell venniük, hogy a nagy valószínűséggel ténylegesen választók közül 11 százalék nem nevezett meg pártot, azaz még nem döntötte el véglegesen, hogy kire szavazzon - annak ellenére, hogy teljesen biztos abban, hogy ott lesz a választás napján az urnáknál. Az ő várható viselkedésükre vonatkozóan is tehetünk azonban előrejelzéseket.*

A nagy valószínűséggel ténylegesen választó, de pártot még meg nem nevező szavazók pártokhoz való kötődését egyebek mellett a következő kérdéssel próbáltuk meg feltárni:

„Most pártok listáját fogom mondani. Függetlenül attól, hogy Ön mennyire biztos abban, hogy elmegy-e szavazni, vagy hogy melyik párt listájára szavazna, kérem, mondja meg ezekről egyenként, mennyire tartja valószínűnek, hogy adott esetben erre a listára szavazna?”

A megkérdezetteknek egy 1-7 közötti skálán kellett megjelölniük válaszukat, ahol a hetes azt jelentette, hogy biztos, hogy erre szavaz majd, az egyes pedig azt, hogy ez a lehetőség teljesen kizárt.

A pártkötődésüket korábban el nem áruló, de a választásokon nagy valószínűséggel ténylegesen részt vevő állampolgárok 79 százaléka erre a kérdésre végül is elárulta, hogy melyik párt szimpatikusabb neki a többinél.

A következő táblázatban összefoglaljuk, hogy ezek az emberek várhatóan melyik párt mellett fognak szavazni a választásokon.”

3. táblázat: A nagy valószínűséggel ténylegesen választó, de párt mellett még véglegesen nem döntők várható preferenciái – azok arányában, akik nagy valószínűséggel ténylegesen választani fognak, de még nem döntöttek véglegesen (Zárójelben: mennyit mozdíthat ez a párt összesített támogatottságán)

A Fidesz-MDF közelebb áll hozzá, mint a többi párt	30%	(max. ± 1%)
Az MSZP közelebb áll hozzá, mint a többi párt	24%	(max. ± 1%)
Az SZDSZ közelebb áll hozzá, mint a többi párt	13%	(max. ± 0,5%)
A Centrum közelebb áll hozzá, mint a többi párt	8%	(max. ± 0,5%)
Az FKGP közelebb áll hozzá, mint a többi párt	2%	(max. ± 0,1%)
A MIÉP közelebb áll hozzá, mint a többi párt	1%	(max. ± 0,1%)
A Munkáspárt közelebb áll hozzá, mint a többi párt	1%	(max. ± 0,1%)

„A táblázatból jól látható, hogy a választásokon nagy valószínűséggel ténylegesen részt vevő, de még véglegesen nem eldöntött preferenciával rendelkező emberek pártszimpátiái nem különböznek jelentősen azokétól, akik már eldöntötték, hova adják voksukat.” – fogalmazza meg az elemzés írója, s végül ezt a konklúziót vonja le: „A legfontosabb ... annak a leszögezése, hogy a bizonytalankodó választók pártszimpátiái meglehetősen szimmetrikusan oszlanak meg a két nagy politikai tábor között.” (Gallup 2002. március 14-17. felmérése alapján, www.gallup.hu)

Mint tudjuk, ez az értékelés tévesnek bizonyult az első forduló eredményei fényében. Érdekes azonban, hogy a Gallup pár nappal később felvett adatainak elemzésében már ezt olvashatjuk: *„A Fidesz-MDF a bizonytalankodók 31 százalékához állt közelebb, mint más pártok. Az MSZP a bizonytalankodók 32 százaléka esetében állt közelebb hozzájuk, mint más pártok. Az SZDSZ-t...a bizonytalanok 15 százaléka érezte közelebb állónak magához, mint más pártokat (a MIÉP-et csak 3%).”* A konklúzió ekkor

már: „A bizonytalankodók körében tehát (az MSZP-t és az SZDSZ-t együtt kezelve) bizonyos mértékű ellenzéki fölény érvényesül.” Amint a számokból kitűnik, az MSZP támogatóinak e – „rejtőzködő” – csoportja március végén néhány nap alatt is 8%-kal nőtt; vagy amennyiben ezt az állítást nem tartjuk elfogadhatónak, úgy a módszer töredékességében kell egyet értenünk.

2. c) A választási részvétel alábecslése

Ebben az alfejezetben ismét utalnék a részvételre vonatkozó alábecslésekre, amelyet már a Szonda Ipsos-szal kapcsolatban is említettem. A Gallup e téren sajátos módszerrel dolgozott:

„A hazai közvélemény-kutatásban általánosan elterjedt szokás, hogy a pártpreferencia-arányokat - a teljes lakosságon belüli arányokon kívül - azok körében határozzák meg, akik azt mondják, hogy biztosan elmennek választani. Az így válaszoló aránya azonban az utóbbi másfél hónapban irreálisan magasra szökött. Hasonló jelenséget figyelhettünk meg az 1998-as választások előtt is: akkoriban mintegy 10 százalékponttal többen választották erre a kérdésre azt, hogy biztosan elmennek választani, mint ahányan végül is ténylegesen ott voltak az urnáknál.

Most a választópolgárok kereken 75 százaléka azt mondja, hogy biztosan el fog menni április 7-én választani. Ahogyan korábban, úgy most is valószínűsíthető, hogy ennyien nem lesznek ott a választások első fordulójában a szavazóhelyiségekben.

Ha az így definiált ‚biztos szavazó pártválasztók’ körében határoznánk meg a pártok támogatottságát, akkor ezek a számok nem tükröznék azokat a várható arányokat, amelyek a tényleges szavazási helyzetben kialakulhatnak majd. Alig két-három héttel a tényleges választások előtt a Gallup tehát indokoltnak és időszerűnek látja, hogy áttérjen egy másik, olyan adatközlési módszerre, amely a Gallup meggyőződése szerint jobban tükrözi a választásokon majd ténylegesen várható arányokat. A választásokon való részvételi hajlandóságra vonatkozó szokásos kérdés mellett most feltettünk további kérdéseket is, amelyek révén detektálni tudjuk azokat, akik a Gallup modellje szerint nagy valószínűséggel ténylegesen ott lesznek az urnáknál április 7-én. Ezeket az embereket nevezzük ezután ‚nagy valószínűséggel ténylegesen választók’-nak. A teljes népességen

belül ez az arány jelenleg 64 százalék, tehát 11 százalékponttal alacsonyabb, mint azoké, akik biztosra mondják részvételüket. Ez a 64% jelenleg a Gallup becslése szerint ténylegesen részt vesz a parlamenti választások első fordulójában.”

(Gallup 2002. március 22-25. felmérése alapján, www.gallup.hu)

A Magyar Gallup Intézet – amely a moratórium alatt is rendszeresen (naponta) készített telefonos méréseket, és ezeket (legálisan) villámlevélben számos magánszemélyhez el is juttatta, természetesen magasabbra módosította részvételi előrejelzését a választás napjához közeledve, de a vártnál még így is magasabb részvétel hozzájárult a várt és a bekövetkezett eredmények közötti jelentős különbség kialakulásához.

2. d) Személyes véleményem az eltérés legfőbb okát illetően

A legfontosabb magyarázó oknak azonban jómagam továbbra is az ún. „rejtőzködő MSZP-szavazók” jelenségét tartom. (MSZP-szavazó alatt itt pusztán a 2002 áprilisában az MSZP listáját választót értem, aki lehet gyenge kötődésű, vagy akár kötődés nélküli; a kifejezést az egyszerűség kedvéért használom ebben a formában.) Végső soron ugyanis – megítélésem szerint – ennek köszönhető, hogy az intézetek (pl. a fent idézett Szonda Ipsos) által előrejelzett maximális 2 100 000 helyett a szocialisták végül 2 362 000 voksot kaptak, és – eltekintve a listás és az 1. fordulós egyéni szavazatok közötti létező, de nem túl jelentős eltéréstől – hasonló mértékű fölényre tettek szert a választókerületekben is. Számomra elégséges magyarázatot találhatnánk az eddig idézett adatokból is, miszerint a közvélemény-kutatók által készített előrejelzések mintegy 20% ismeretlen, pontosabban „mérhetetlen” és (amint a kutatók önkritikus értékelésében láthattuk) „félreismert” pártpreferencia mellett készültek el. Ez az intézetek által becsült részvétel mellett is több mint másfél millió választópolgárt jelent, a valós, magasabb részvételi arány esetében ennél is többet.

A bizonytalan vagy eltitkolt preferenciák megbecsülésére vonatkozó módszerek esetlegességét már láthattuk – jelen dolgozatban a TÁRKI utólagos, illetve a Gallup előzetes elemzése segítségével –, tehát a becslések eme ingoványos talaján könnyen elfogadható, hogy félrebecsülték bő 200 000 választópolgár vasárnapi szavazási

szándékát. (2 milliós „rész-alapsokaságnál” ez csupán 10%-os hibanagyság, ami a statisztikai alapú méréseknél nem is tragikus mértékű – legalábbis a kutatóra nézve. Az érintettek nézve – a jobboldalt, illetve szerintük az egész országot érte – azonban az volt.)

2. e) *Egy eltérő magyarázat – preferencia-földrengés és politikai pánik a kampányfinanszírozásban? (Fischer György Gallup-kutatási igazgató tézisei)*

Számomra ez a magyarázat már megfelelő lenne, további érdekességként viszont – e gondolatkör lezárásaképp – még idézni szeretném Fischer György, a Magyar Gallup Intézet kutatási igazgatója értékelését, amely a Magyar Demokrata Fórum kampánycsoportja által szervezett „A negyedik választás Magyarországon” című konferencián hangzott el (2002. április 12-én, Budapesten). A neves szakember véleménye szerint a moratórium előtti kutatások többé-kevésbé valóság-hű képet adtak, s a kritikus eltérések abból adódtak, hogy a közvéleményben a választásokat közvetlenül megelőző napokban történtek jelentős elmozdulások. Fischer György még ennél is tovább megy – mondhatnánk, a „mundér becsülete védelmében” –, amikor úgy ítéli meg, hogy egészen április 5-ig, tehát még a miniszterelnök-jelöltek vitájának napjáig sikeresen követték, és helyesen jelezték a közvélemény változásait (lásd a 4. ábrán), és csak ezt követően mérték és tételezték fel helytelenül, hogy a szocialisták támogatottsága a vita után a korábbi szintre esik vissza.

4. ábra A Fidesz-MDF és az MSZP támogatottsága március közepétől a nagy valószínűséggel ténylegesen résztvevők körében

Forrás: A Gallup választás napi előrejelzése (2002. április 6. www.gallup.hu)

A kutatási igazgató ugyanakkor felhívta a figyelmet arra a jelenségre, hogy a Gallup mérései szerint (lásd 5. ábra) a kampány utolsó hetében, sőt az utolsó két-három napban ugrásszerűen megnőtt a „nem tudja/nem válaszol” attitűd, amely úgyszólván ellehetetlenítette, nagymértékben eltorzította a Gallup választásnapra előrejelzését. Véleménye szerint a „rejtőzködő MSZP-szavazók” számának eme gyors növekedése az utolsó napokban két-három fő okra vezethető vissza.

(1) Kövér László elhíresült „köteles” megnyilatkozása, illetve ennek intenzív, sőt agresszív baloldali kommunikációs offenzíva által befolyásolt médiavisszhangja (Népszabadság-beli hirdetés április 3-án, majd hatásos televízióhirdetések^[5]), amely az MSZP szavazóiban magatartásformáló félelmet idézett elő, szélsőjobboldali diktatúra veszélyének rémét idézve fel.

(2) A „győzteshez húzás” közismert elmélete (mint láthattuk, a választópolgárok meggyőző többsége, közel 70% jobboldali győzelemre számított).

(3) A kisebb falvakban – Fischer György szerint – ehhez a közösségi nyomás is hozzájárult, még a meggyőződéses MSZP szavazók sem merték vállalni véleményüket lakókörnyezetük előtt, és az ismeretlen, városi közvélemény-kutatók előtt sem.

5. ábra: A Fidesz-MDF és az MSZP támogatottsága a mért adatokban, valamint a válaszmegtagadás alakulása március közepétől az első fordulóg (a nagy valószínűséggel ténylegesen résztvevők körében a telefonos mintákon)

Forrás: A Gallup „Még egyszer a választási pártpreferenciák mérésének tanulságairól” című tanulmánya (2002. április 23. - www.gallup.hu)

IV. A Fidesz-MDF kampánystratégia értékelése

1. A téves közvélemény-kutatások mint a kampánystratégia hibás előfeltevései

A „rejtőzködő MSZP-szavazók” váratlanul nagy számának okai változatosak lehetnek – minden bizonnyal további magyarázatok is vannak, kereshetők –, a jelenség léte mindenképpen empirikusan alátámasztott tény, amelynek akár a korábbi – a márciusi, sőt még előbbi méréseket befolyásoló – megjelenését vesszük tekintetbe, akár a preferenciák választást közvetlenül megelőző napokon addigiakat is felülmúló mértékét, mindenképp beláthatjuk a jelenség rendkívüli súlyát a dolgozat problémafelvetését illetően.

Utóbbi esetben a közvetlenül az első fordulóra vonatkozó előrejelzések és a valóságos eredmény közötti jelentős eltérésekre kaphatunk magyarázatot, előbbi esetben pedig alátámasztottnak láthatjuk azt a korábban is kifejtett megállapítást, miszerint – a jelenség eredményeképp – a 2002 első hónapjaiban készített közvélemény-kutatások alapján felvázolt (és így csupán látszólagos) politikai helyzetkép néhány, de éppen a legfontosabb pontjain téves volt. Mivel pedig a kampánystratégia, még inkább a kampánytaktika legfőbb kiindulási pontját és visszacsatolását az elsősorban a közvélemény-kutatásokra alapozott politikai helyzetfelmérés jelenti, így könnyen belátható, hogy egy hibás előfeltevésekre épített helyzetértékelés alapján nem határozható meg – legalábbis teljes sikerrel nem – a szavazatmaximálás szempontjából legoptimálisabb politikai marketingstratégia.

2. A politikai félelemérzet szerepe és gyökerei

A 2002. évi országgyűlési választások meglepetésszerű eredményének, és egyben a Fidesz-MDF kampánystratégia nem egészen sikeres – de véleményem szerint nem is sikertelen, talán leginkább „nem optimálisnak” jellemezhető – megválasztásának gyökere (egy a dolgozatom következő, összegező alfejezetében levezetendő, többemű oksági láncolat végén) az az irracionális, a baloldali politikai és médiaelit, illetve értelmiség által tudatosan gerjesztett és erősített félelemérzet, amelyet jól megtervezett és végrehajtott

kommunikációs kampány révén, médiafölényüket maximálisan kihasználva ültettek a magyar választópolgárok jelentős részének tudatában. A komplex politikai lélektani folyamat elemzése túlmutat ezen írás keretein (és inkább a politikai pszichológiát művelő szakemberek témakörébe illik), most csupán jelezni szeretném e tényezőnek az itt erre szentelt terjedeleminél sokszorta hangsúlyosabb voltát. E jelenség – záró gondolataimban majd kifejtendő – kettős hatása ugyanis végső soron, az egyébként jelenleg meglehetősen kiegyensúlyozottnak mutakozó tartós politikai erőviszonyok mellett eldöntötte a választások eredményét, illetve a kormányzati hatalom birtoklásának kérdését – éppen csak, de a baloldal javára.

3. „Miért hagytuk, hogy így legyen?” – szubjektív összegző értékelésem

„Miért hagytuk, hogy így legyen?” – teheti fel a polgári oldal a fájdalmas kérdést a választások első fordulóját illetően. Joggal, hiszen a második fordulóban már „nem hagytuk”: nem csak a központi kampánystáb, valamint az állva maradt jelöltek és kampányfőnökeik, segítők nem hagyták, váltottak kommunikációs stílust és fokozták szervezésbeli erőfeszítéseiket, hanem a teljes jobboldali szavazótábor sorakozott fel – számosan alkalmi aktivistaként – a miniszterelnök és a szövetséges jobbközép erők mögött, melynek eredményeképp a polgári összefogás magabiztosan nyerte meg a második fordulót, és meggyőződésem szerint csak a véletlennek köszönhetően maradt el összességében néhány mandátummal a kormányváltó baloldali koalíció első fordulóban meglepetésszerűen megalapozott választási teljesítménye mögött.

„Miért hagytuk, hogy így legyen” – április 7-én? A polgári szavazók többes szám első személye itt indokolatlan lenne, hiszen a közös kampányt a központi stáb vezényelte, szoros fegyelem jegyében, egységes elvek alapján. Olyan stratégiára építve, amely – minden számítás szerint – helyesnek és eredményesnek látszott, és amelyet csak ily módon, egységes kommunikációval és cselekvéssel lehetett sikerre vinni. Lehetett sikerre vinni, eredményes volt? Más stratégia, vagy esetleg hasonló másképp végrehajtva sikeresebb, eredményesebb lehetett volna? A feltételes mód eltávolítana a politikatudomány tárgyilagos, következetesen a „Van” világot kutató szemléletétől, ezért az utóbbi kérdés nem válaszolható meg szigorúan tudományos igénnyel. Az előbbi

kérdésre szintén olyan, szükségképpen egyéni álláspont szerinti értékelő válasz adható, amelynél a sikeresség, eredményesség mércéjét ki-ki saját belátása alapján alakítja ki.

Dolgozatom végén – értékítéletet tartalmazó, ezért szükségképpen szubjektív, és így joggal vitatható – személyes véleményemet fejtem ki; értékelem a jobbközép választási szövetség stratégiáját, egyben az ígért oksági magyarázat felvázolására teszek kísérletet.

Megítélésem szerint az első forduló előtt megvalósított kampánystratégia nem volt sikertelen, hiszen mozgósított 2,3 millió szavazót a polgári kormány mellett. Az április 7. előtti – látszólagos, nagy részben közvélemény-kutatásokon alapuló – politikai helyzetkép ismeretében ez a kampánystratégia volt a leghelyesebb, pontosabban ez tűnt – joggal – a legalkalmasabbnak a polgári összefogásra leadott szavazatok maximalizálására. Tény, hogy a stratégia megválasztását megalapozó, illetve azt megerősítő véleménykutatások – a fentebb részletezett, véleményem szerint a baloldali médiafölényre, valamint az ennek kihasználásával, mesterségesen gerjesztett félelmi légkörből adódó torzulás miatt – nem mutattak valós képet a társadalom pillanatnyi politikai preferenciáiról. Így a baloldali politikai- és médiaelit által – teljes vagy részleges tudatossággal – előidézett, a demokrácia fenyegetettsége miatti alaptalan, de legalábbis rendkívül aránytalan félelemérzés kettős hatással járt.

Egyrészt egyes – bizonytalan(abb) kormánypárti – választópolgárokat, illetve rétegeket irracionális alapon eltávolított a koalíciótól, egyszersmind bizonytalan (legalábbis részvételi szándékát illetően bizonytalan) baloldali szavazókat mobilizált „a demokrácia védelmében”.

Másrészt, mivel ez az irracionális félelemérzet áttételesen – a válaszmegtagadások számának statisztikailag is jelentős mértékű megugrását okozva – érdemben torzította mind a nagy kutatóintézetek nagymintás, mind a Fidesz-kampánystáb kismintás közvélemény-kutatásainak méréseit, amelyek a kampánystratégák politikai tervezésének egyik legfőbb alapját és visszacsatolását jelentik; így a közvetlen hatás mellett egy másik, közvetett, de talán még jelentősebb hatást is gyakorolt a választások kimenetelére: megtévesztette a polgári összefogás kampányszakembereit, akik így az optimálistól eltérő – ha nem is teljesen elhibázott, sőt nézetem szerint alapjában még így is helyes –

stratégiát és taktikát javasoltak a döntéshozóknak, akik azt elfogadták és végre is hajtották, illetve hajtották.

Érdekes kérdések, hogy a baloldali kampány e félelemgerjesztő eleme mennyiben volt tudatos tervezés eredménye, és mennyiben volt „jobb híján alkalmazott stratégia; az MSZP-SZDSZ kampánystratégia lényegi mozzanatát jelentette-e; kettős hatása szándékolt volt, vagy véletlen (roppant) szerencse a szociálliberális koalíció számára. Érdekes kérdések – amelyek megválaszolása hasznos tanulságokkal szolgálhat a jövőre nézve, és talán megkönnyítené a kampány történéseinek utólagos megértését, ám mivel hiteles baloldali források híján ezen a területen csupán feltételezéseink lehetnek, ezért e kérdéskört nem érintjük.

V. Összegzés és rendhagyó utószó

1. Váratlan, ismeretlen, összetett politikai jelenség

E jelen pillanatban megválaszolhatatlan kérdések vizsgálata helyett a 2002-es országgyűlési választások és az azt megelőző kampány sajátos, komplex politológiai jelenségegyüttesét az alábbi fordított oksági láncban foglalom össze. A szándékoltan gerjesztett politikai félelemérzet miatt a közvélemény-kutatók nagymértékű válaszmegtagadást, illetve rejtőzködést tapasztaltak, amelyet korábbi tapasztalataik alapján, addigi módszereik alkalmazásával nem tudtak megfelelően korrigálni. Mindennek eredményeképp „félremérték” a választópolgárok pártpreferenciáit, s ezek a politikai helyzetértékeléshez alapul vett – téves – eredmények a kormánykoalíció nem optimális stratégiaválasztásához, végül közel döntetlen választási eredményhez, ám a kormányzati hatalom elvesztéséhez vezettek.

Véleményem szerint mindezen események olyan, a modern magyar politikatörténetben ismeretlen, a politológus- illetve politikai marketingszakértők számára teljességgel váratlan jelenség-együttesé álltak össze, amelyek rendkívüli volta – részemről – „felmentést ad” a Fidesz kampánystratégáinak és a közös kampány politikai döntéshozóinak; egyszersmind szükségessé teszi a történetek gondos elemzését, és a

polgári összefogás, illetve pártjai politikai tervezőinek, döntés-előkészítőinek (és politikai vezetőinek) további politológiai képzését, a nemzetközi politikatudományi ismeretek, valamint a külföldi tapasztalatok fokozottabb követését, felhasználását.

2. Rendhagyó utószó

Tanulmányom után, a politológiai elemzést bevégezve, a választások utáni időszakra vonatkoztatva ismét felidézem a dolgozatom mottójául választott dal néhány gondolatát, amely metaforikusan összefoglalja a polgári oldal teendőit a nem várt választási végeredmény kihirdetése, és a nem kívánt kormányváltás után. A továbblépéshez szükséges a bevezetőben is idézett „*Nem ad választ ma senki sem...*” tudatállapot eloszlatása, a történetek alapos, minél tárgyilagosabb elemzése, és a jelen viszonyainak gondos, realista feltérképezése, mind a jobboldal, mind az ország, a nemzet sorsát illetően – a „*tudom, szép volna*” idealista érzület kísértését szintúgy minél inkább kerülve, akárcsak a „*minden rendben*” túlzott optimizmusát – „*bárki szédít*” ...

Mindenek előtt pedig mielőbb túl kell jutni a „*Miért hagytuk, hogy így legyen?*” szomorú önmarcangolásán, hogy a közelmúlttal és a jelennel megbékélve, tiszta fejjel, bizakodó lélekkel fordulhassunk a jövő kihívásai felé. Véletlenül sem megtagadva nem hogy „*minden álmunk*”, de egyetlen álmunkat sem, hiszen akinek nincsen mersze álmodni, annak nem lesz ereje küzdeni sem.

1. melléklet

A közös Fidesz-MDF kampány és előzményeinek kronológiája

2000. február 2. Összefogást kezdeményezett az MDF, az MDNP és a Vállalkozók Pártja „Békejobb 2000” elnevezéssel. A lépést a következő hónapokban kölcsönösen barátságtalan lépések követik a Fidesz és az MDF részéről (pl. Pusztai Erzsébet felmentése; eltérő álláspontok a legfőbb ügyész személyéről, a háromhetes üléséről stb.)
2000. május 17. Nem született megállapodás a Fidesz és a kisgazdapárt között arról, hogy a 2002-es választásokon milyen arányban állítanak közös jelölteket.
2001. január 5. Kövér László Fidesz-pártelnök ajánlata az MDF számára a közös választási megmérettetésről (30 egyéni és 20 listás MDF-jelölt, egyéb feltételek mellett, a jelenlegi 16 képviselő indulásával).
2001. január 7. Csáky András az MDF Országos Választmány (OV) új elnöke. A testület határozata: az MDF önállóan készül a választásokra, de nem zárja ki annak lehetőségét, hogy később, a választások előtt ne lépjen szövetségre a Fidesszel.
2001. január 27. Az MDF gödöllői tisztújító országos gyűlése nagy többséggel ismét Dávid Ibolyát választotta meg elnöknek. A küldöttek elfogadták az OV határozati javaslatát az önálló felkészülésről és az esetleges későbbi szövetségkötésről.
2001. február 1. Orbán Viktor miniszterelnök a pesti Vigadóban tartott országértékelő beszédében úgy vélekedett, hogy a rendszerváltozás utáni új világnak középpontja a család kell, hogy legyen, alapja pedig a munka, a tanulás és a rend.
2001. február 4. Az MDF közleményben tudatta, hogy hosszú távú szövetségesének tekinti a Fideszt, híve a jobboldali erők összefogásának, kész azt elmélyíteni is.
2001. május 3. A Fidesz elnöksége jóváhagyta a Fidelitasszal kötött választási együttműködési megállapodást.

2001. május 3. A Fidesz és a Magyar Kereszténydemokrata Szövetség választási megállapodása értelmében az MKDSZ 24 alapító tagja indul közös jelöltként a 2002-es választásokon.
2001. május 5-6. A Fidesz szegedi tisztújító kongresszusán alapszabály-módosítással is megerősítik a párt átlépését az Európai Néppártba a Liberális Internacionáléból. Kövér László utódául elsőprő többséggel választják új pártelnökké Pokorni Zoltánt.
2001. május 15. Dávid Ibolya és Pokorni Zoltán négyszemközti találkozója a választási együttműködésről. Az MDF tíz napon belül kialakítja komplex javaslatát a polgári együttműködés javítására.
2001. május 22. Az MDF javaslata önálló frakcióra, közös listára és közös jelöltekre, amelyek közül 44 személyére a Fórum tenne javaslatot.
2001. június 2. A Népszabadság értesülései szerint a Fideszben irreálisnak tartják az MDF 44 jelölről és az állami támogatás egynegyedéről szóló kérését.
2001. július 13. Újabb tárgyalási forduló a Fidesz és az MDF között.
2001. július 20. Az MDF OV határozata: ha augusztus 31-ig nem sikerül megállapodni a Fidesszel, akkor az MDF önállóan indul a választásokon. A párt legfontosabb feltételei: közös lista, amelyben az MDF neve is szerepel, önálló frakció, jelöltállítási jog a jelenleg képviselt kerületekben, teljes területi lefedettség, állami támogatás méltányos megosztása.
2001. augusztus 9. Közeledtek az álláspontok a Fidesz és az MDF delegációinak tárgyalásán.
2001. augusztus 28. Az MDF parlamenti frakciójának kétnapos ülése Lakiteleken.
2001. augusztus 31. Valamivel éjfél előtt aláírta a 2002-es országgyűlési választásokra szóló együttműködési megállapodását a Fidesz és az MDF, mely szerint közös listát állítanak Fidesz-MDF néven. A fórum 28 képviselői hellyel önálló frakciót alakíthat, 16 választókerületben pedig továbbra is az MDF-é a jelölés joga, valamint az öt százalékot meghaladó listaarány.
2002. szeptember 3. Dávid Ibolya két egyenrangú fél megállapodásáról, Pokorni Zoltán pedig egy eljövendő néppártról mint stratégiai célról beszélt, amikor ünnepélyes keretek között ellátták kézjegyükkal a Fidesz és az MDF

választási együttműködéséről szóló dokumentumot a budapesti Gellért Szállóban.

2001. szeptember 26. A két párt megállapodása után a Fidesz és az MDF országgyűlési képviselőcsoportja is együttműködési megállapodást kötött.
2001. október 23. Pokorni Zoltán és Dávid Ibolya közösen avatta fel az 56-os hősök emlékművét a budapesti Széna téren.
2001. november 10. A Fidesz és az MDF elnöke is kizárja a MIÉP-pel való koalíció lehetőségét. MDF OV ülése: a programalkotó-egyeztető testületet és a kampánycsapatot Dávid Ibolya, a párt elnöke vezeti, előbbi munkáját Pongrácz Tibor főtanácsadó, utóbbiét Lezsák Sándor alelnök irányítja.
2001. december 13. Mádl Ferenc köztársasági elnök kitűzi a választások időpontját.
2001. december 19. Budapesten aláírták a Fidesz, az MDF és a Kisgazda Polgári Egyesület választási megállapodását, mely szerint tizenegy kisgazda politikus indul a két kormánypárt közös jelöltjeként.
2001. december 21. Együttműködési megállapodás a Fidesz-MDF és a Lungo Drom roma szervezet között, amely összesen tíz listás jelölt állítására kap lehetőséget.
2002. január 22. A Fidesz-Magyar Polgári Párt országos aláírásgyűjtő kampányt kezdeményez annak támogatására, hogy a 2012-es olimpiát Budapesten rendezzék.
2002. február 1. Az OVB jóváhagyó állásfoglalása a Fidesz-MDF mint egyetlen, közös jelölőszervezet választójogi helyzetéről.
2002. február 16. Az „Összefogás kongresszusa”. A Fidesz-Magyar Polgári Párt XIV. Kongresszusán – amelyen a szövetséges párt és szervezetek elnökei, illetve a közös képviselőjelöltek is részt vesznek – megkezdődik a kormánykoalíció választási kampánya. Orbán Viktor miniszterelnök elsőként írja alá a polgárokkal kötött jelképes („ötkarikás”) szerződést.
2002. február 23. A Fidesz-MDF kampány a gyakorlatban is kezdetét veszi: több napilapban közzé teszik a választási program rövidített változatát, utcára kerülnek a közös jelöltek plakátjai. A fizetett televíziós hirdetésekben

„az utca emberei” mondják el, miért szavaznak a Fidesz-Magyar Polgári Pártra, illetve a polgári pártszövetségre.

2002. február 28. A Polgári Együtműködés Egyesület által kezdeményezett Nemzetiszalag Mozgalom a kokárda március 15-től a választásokig tartó viselésére szólít fel. A Fidesz-MDF képviselőjelöltjei gyakorlatilag egységesen csatlakoznak a felhíváshoz.
2002. március 20. E naptól Orbán Viktor kormányfő is közvetlenül részt vesz a Fidesz-MDF kampányban: országjáró körútra indul.
2002. március 21. Az első tervezett miniszter-miniszterjelölt vitán Dávid Ibolya igazságügyi miniszter és kihívója, Bárándy Péter megjelent ugyan a Millenáris Parkban, ám az MSZP visszalépett a vitától, sőt miniszterjelöltjei utóbb az egész vitasorozattól távolmaradtak.
2002. április 4-5. Pártelnökök vitája, majd a Fidesz-MDF és az MSZP miniszterelnök-jelöltjeinek „hagyományos” vitája a budapesti Közgazdasági és Államigazgatási Egyetemen.
2002. április 7. Az országgyűlési választások 1. fordulójára. A Fidesz-MDF közös eredményvárás helyszíne a Millenáris Park, ahová a Magyar Demokrata Fórum tagjai és szimpatizánsai a pártelnök vezetésével az MDF Szilágyi Erzsébet fasori székházából érkeznek.
2002. április 9. A Fidesz-MDF budai képviselőjelöltjeinek választási nagygyűlése és Orbán Viktor beszéde a Testnevelési Egyetemen.
2002. április 13. Választási „nemzetgyűlés” a Kossuth téren a polgári kormányzás folytatása mellett.
2002. április 19. A Fidesz-MDF közös kampányzárója a Műegyetemen.
2002. április 21. Az országgyűlési választások 2. fordulójára. Az előzetes végeredmény ismeretében Orbán Viktor miniszterelnök, Pokorni Zoltán és Dávid Ibolya pártelnökök közös sajtótájékoztatót tartanak a Millenáris Parkban. Hangsúlyozzák a polgári összefogás által elért eredmény történelmi jelentőségét, gratulálnak az MSZP miniszterelnök-jelöltjének, aki – csekély mandátumtöbbség birtokában – megalakíthatja majd a leendő MSZP-SZDSZ koalíciós kormányt.

Fő források:

*2000-2001-re: Magyarország Politikai Évkönyve 2001 és 2002 (Demokrácia
Kutatások Magyarországi Központja Alapítvány, Budapest)*

2002-re: Heti Válasz című folyóirat Időrend rovata, illetve egyéb cikkei

2. melléklet

A Fidesz-MDF megállapodás (2001. augusztus 31.) szövege

A Fidesz - Magyar Polgári Párt (a továbbiakban Fidesz) és a Magyar Demokrata Fórum (a továbbiakban MDF) a nemzeti érdekek és a polgári értékek jegyében folyó közös kormányzásuk folytatását célul tűzve, Magyarország felemelkedését biztosító jövője iránti elkötelezett felelősségüktől vezérelve elhatározzák, hogy a választójogról szóló 1989. évi XXXIV. törvény rendelkezéseinek figyelembe vételével közösen indulnak a soron következő országgyűlési választásokon.

E cél érdekében az alábbi megállapodást kötik.

- 1.) A Fidesz és az MDF közös választási programot dolgoznak ki, mely reményeik szerint alapját képezi a polgári kormányzás folytatását meghatározó majdani kormányprogram elfogadásának.
- 2.) A Fidesz és az MDF közös jelöltekkel állít valamennyi egyéni választókerületben, valamennyi területi, illetve az országos választási listán. A közös lista elnevezése: Fidesz-MDF.
- 3.) Az országos listát Orbán Viktor vezeti. A lista második helyét Dávid Ibolya foglalja el. Az országos lista ezt követő első tizenhárom helye egyikén Hende Csaba áll.
- 4.) A területi listákon az MDF-et legalább hét olyan sorszámú hely illeti meg, amelyről a Fidesz az 1998-as országgyűlési választások eredményeképpen listás mandátumot szerzett. Ezen túlmenően az MDF a területi és országos listák fennmaradó helyeire további személyeket is jelölhet.
- 5.) A Fidesz támogatja az MDF jelenlegi országgyűlési képviselőinek közös jelöltként történő megnevezését
- 6.) Az MDF legalább az alábbi választókerületekben jogosult a közös jelöltek megnevezésére:
 1. Bács-Kiskun megye 3. vk. (Tiszakécske)
 2. Bács-Kiskun megye 6. vk. (Kiskőrös)
 3. Békés megye 6. vk. (Orosháza)
 4. Budapest 2. vk. (II. ker.)
 5. Budapest 15. vk. (XI. ker.)

6. Csongrád megye 2. vk. (Szeged)
7. Fejér megye 7. vk. (Bicske)
8. Győr-Moson-Sopron megye 1. vk. (Győr)
9. Pest megye 4. vk. (Gödöllő)
10. Pest megye 15. vk. (Cegléd)
11. Somogy megye 4. vk. (Balatonboglár)
12. Somogy megye 5. vk. (Marcali)
13. Tolna megye 5. vk. (Tamási)
14. Vas megye 5. vk. (Körmend)
15. Veszprém megye 1 vk. (Ajka)
16. Veszprém megye 6. vk. (Veszprém)
17. Baranya megye 7. vk. (Szigetvár)
18. Borsod-Abaúj-Zemplén megye 4. vk. (Miskolc, Diósgyőr)
19. Budapest 3.vk. (III. kerület)
20. Budapest 5. vk. (IV. kerület, Újpest)
21. Hajdú-Bihar megye 8. vk. (Balmazújváros) *[változás 2001. decemberében a Fidesz kérésére: Hajdú-Bihar megye 9. vk. (Hajdúböszörmény) – Sz. Á.]*
22. Heves megye 5. vk. (Heves)
23. Jász-Nagykun-Szolnok megye 1. vk. (Jászberény)
24. Komárom-Esztergom megye 4. vk. (Komárom)
25. Nógrád megye 2. vk. (Pásztó)
26. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 9. vk. (Mátészalka)
27. Zala megye 5. vk. (Zalaszentgrót)

7.) Az MDF támogatja a Fidesz jelenlegi országgyűlési képviselőinek közös jelöltként történő megnevezését.

8.) Azon jelöltek személyéről, akik a jelenlegi országgyűlésben nem rendelkeznek mandátummal, a jelöltek megnevezésére jogosult párt alapszabályában nevesített, a jelölési eljárásban hatáskörrel rendelkező testületeinek egyetértésre kell törekedniük a megállapodásban részes másik fél megfelelő testületeivel. Az esetleg fennmaradó viták ügydöntő lezárására a két pártelnök egyetértéssel jogosult.

- 9.) A felek megállapodnak abban, hogy az 1989. évi XXXIV. törvény 9.paragrafus (3) bekezdésében meghatározott arányszámot úgy fogják megállapítani, hogy az 5 százalékot elérő listás eredmény alapján mindenképpen biztosítsa az MDF mandátumszerzését.
- 10.) A választások után létrejövő új országgyűlésben mindkét párt önálló képviselőcsoportot hoz létre. Minden megválasztott képviselő az ő jelöltkénti megnevezésére jogosult párt képviselőcsoportjának tagja lesz. A képviselőcsoportját elhagyó képviselő felvételére a megállapodásban részes másik párt képviselőcsoportjába csak rendkívüli esetben, a két frakció és a két pártelnök egyetértésével lehetséges.
- 11.) A felek együttesen törekszenek arra, hogy a választásokon történő közös részvételből adódó jogkövetkezményeket a lehető legkörültekintőbb módon tisztázzák
- 12.) A közös listaállítást érintő, jelen megállapodásban nem szabályozott, továbbá a választási kampány szervezését és finanszírozását meghatározó egyéb kérdésekben, valamint a közös választási programról a felek további egyeztetéseket folytatnak, melyek eredményével 2001. december 31-ig a jelen megállapodást kiegészítik.
- 13.) Jelen megállapodás aláírását követően a két párt egyeztető bizottságot állít fel, melynek feladata a 2002. évi önkormányzati választásokon történő együttműködés előkészítése lesz
- 14.) A megállapodó felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy a saját alapszabályuk adta minden rendelkezésükre álló eszközzel biztosítják a megállapodás végrehajtását.

forrás: Internet (www.mdf.hu)

Jegyzetek

[1] Vö. Markó Róbert: *A Fidesz kommunikációs stratégiája 1988-1998*, in: Politikai Elemzések II. évfolyam 2. szám (2002 március), különösen: 47. o.

[2] Részben itt is a kormányzati pozícióból adódóan, részben pedig a Fidesz hagyományait követve, a stratégiák késleltetett, „hajrázós” kampány mellett döntöttek: a szóróanyagokat például minél később, kellő várakoztatás után szállították ki a jelöltekhez, és kérték kihordását. A módszer a kampányfőnökök és csapatuk türelmét, szervezőképességét is kellően próbára tette...

[3] A választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvény 8. § (1) szerint: „A szavazást megelőző nyolcadik naptól a a szavazás befejezéséig a választásokkal kapcsolatos közvélemény-kutatás eredményét nem szabad nyilvánosságra hozni.”

[4] A kérdőíves adatfelvételeket a Társadalomkutatási Intézet Rt. (**Tárki**) készítette. Az ország – alkalmanként más és más – közel 100 településén 1500 felnőttet kérdeztek meg. Kiválasztásuk fő jellemzője, hogy minden felnőtt embernek egyenlő volt az esélye arra, hogy ő legyen a válaszadásra felkért személy. A kiválasztott személyek egy részének kiesése (válaszmeztagadások, elköltözések stb.) miatti mintatorzulást négydimenziós (korcsoport, nem, iskolai végzettség, településtípus) súlyozással korrigálták. A megkérdezettek válaszaiból becsülhetők a felnőtt lakosság lehetséges válaszai. A becslés pontosságáról 95%-os megbízhatósággal állítható, hogy az egész mintára vonatkozó adatok legfeljebb 2,6 százalékponttal térhetnek el a teljes felnőtt lakosság megkérdezésével kapható értéktől. Ez az eltérés a válaszolók számának csökkenésével, illetve a képzett mutatók esetén ennél nagyobb lehet.

[5] Az MSZP által készített, csupán 30 másodperces Kővér-klip megtekintése után valóban szinte „retteg az ember” – fogalmazta meg Fischer György idézett előadásában, az említett konferencián.